

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE FONETİK-SEMANTİK İLİŞKİLİ ŞİİRİ ÖĞRETİMİ

POETRY TEACHING RELATED TO PHONETICS-SEMANTICS IN TURKISH EDUCATION

Dr. Nilgün AÇIK ÖNKAŞ

Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

anilgun@mu.edu.tr

Öz

Öğrencilere ses ve anlam ilişkili uygulamalı çalışmalar yaptırmak, duyguların sağlıklı yansıtılabilmesi bakımından önemlidir. Öğrenciler, şiirlerdeki ses ve anlam ilişkilerini sağlıklı bir şekilde algıarlarsa, şiirlerin duygu dünyasına girerek doğru çözümler yapabilirler. Geleneksel şiir öğretiminde sadece açıklamaların, yorumların yaptırılması ve edebî sanatların buldurulması söz konusuydu. Fakat öğrencilerin şiirleri severek anlamaları için, yapılandırıcı yaklaşıma uygun olarak fonetik-semantik ilişkili çalışmalar yapılmalıdır. Fonetik-semantik ilişkili öğretimde öğrenciler, sesin ve ses değerlerinin şiirin ritmine, musikisine ve anlamına yapmış olduğu katkıları anlamakta, kavramakta, böylece şâirin duyguları ile bütünleşerek şiiri benimsemekte ve sevmektedirler. Şiirler benimsenemediği zaman, öğrencilerin zihninde bir anlam ifade etmemekte ve unutulup gitmektedir. Bu sebeple, Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı dersleri için fonetik-semantik ilişkili öğretim oldukça önemlidir. Fonetik-semantik ilişkili şiir inceleme yöntemi ile öğrenciler, uzman okumasını görerek ve duyarak, ses değerlerinin şiirin duygusuna katkısını daha kolay kavrayabilmekte ve bunu kendi okumalarına da yansıtılabilmektedirler. Fonetik-semantik ilişkili şiir inceleme yöntemi ile yetişen öğrenciler, ses değerlerinin şiirlerin anlam evrenine katkısını kavrayarak, onların duygusuna uygun okuma yapmışlardır. Bu şekilde yetişen öğretmen adayları, ilköğretimde şiir öğretimi yaparken, şiirleri anlam çerçevesine uygun olarak seslendirebileceklerdir. Bu da öğrencilere örnek oluşturması açısından gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe dersi, fonetik-semantik ilişkisi, şiir öğretimi, öğrenci

Abstract

It is very considerable that the students make the applied studies related with the phonetics-semantics in the poems in order to express the feelings correctly. If the students can perceive the relationship between the phonetics and semantics, they can get the real sense of the atmosphere of the poems and recite them truly. In the Traditional Poetry Teaching, the students used to be asked to find out the literary arts in the poem and to make the comments and explanations of the poems. Yet, the students should have some studies on phonetic-semantic relationship suitable for the constructive approach so that the students can perceive the poems joyfully. The students realize the contributions of the phonetics and the value of the sound to the rhythm, music and the meaning of the poem in the poetry teaching related to phonetics and semantics. So they can perceive the feelings of the poet and appropriate and enjoy the poems. If the poems are not appropriated, they have no meanings in the students' minds and can easily be forgotten. Therefore, teaching the relationship between phonetics and semantics is very crucial in Turkish and Turkish Literature Classes. The pre-service teachers educated through the method of phonetics-semantics relationship poetry analysis have been observed to comprehend the contribution of sound characteristics to the meaning of a poem and feelings conveyed by the poem more easily and they can reflect this understanding in their own readings as they have learned how to read a poem by listening to expert reading and watching its characteristics. In this method, one can calculate the score taken by words according to the score table of the words and determine the contribution of this score to sound-meaning relationship, in this way, the pre-service teachers can read the words in the poem in compliance with their meanings. As a result, the pre-service teachers trained by means of the method of phonetics-semantics relationship poetry analysis were able to comprehend the contribution of the acoustic values to the meaning of the poem and in this way they were able to read the poem in such a way as to reflect the feelings induced by the poem. The pre-service teachers educated in this way will be able to read to poems to primary school students in a proper way. And this is of great importance to provide students with the correct model.

Key Words: Turkish lessons, phonetic-semantic relationship, poetry teaching, student

GİRİŞ

Ses ve anlam hayatın vazgeçilmez iki temel unsurudur. Ses, şiirde anlamın ve ahengin oluşmasını sağlayan temel unsurdur. Sesin ahenkli kullanımı, şiirin anlamını, vurgu, ton ve duraklar yardımıyla ortaya çıkarır. Kendilerine has ezgileri olan şiirlerin, ses ve anlam bakımından incelenmesi önemlidir.

Şiirler, olumlu temalar çerçevesinde duygu ve düşünce dünyasını renklendiren, şekillendiren ve olgunlaştıran en önemli edebî ürünlerdendir ve bu ürünler, hem göze hem de kulağa dayalı olarak tahlil edilmelidirler (Coşkun, 2005). Bugüne kadar yapılan öğretim, göze dayalı öğretimdir, bu öğretim şeklinde öğrenciler genellikle, dinleyici ve pasif; öğretmenler ise açıklayıcı ve aktiftir. Şiir tahlillerinde, kulağa dayalı öğretim çerçevesinde, kelimelerin ses değerlerinin algılanarak, yansıtılması büyük önem taşır.

Şiirlerde yer alan kelimeler, kendilerinden önce ve sonra gelen kelimelerle olduğu gibi, diğer kelimelerle de uyum içerisindedirler (Eliot, 1983). Modern şiirde, halk şiirinde, klâsik şiirde de kelimeler, kendisinden önce ve sonra gelen kelimeler ve şiirin diğer bütün kelimeleriyle birlikte şekillenir ve ifade bulurlar. Coşkun ve Açık Önkaş (2006), dili oluşturan kelime ve kelime gruplarının psikolojik yapılarındaki duygu örgülerini çözebilen ve böylece kelimelerin ve kelime birliklerinin iç dünyasını anlayabilenler; hem yazmada, hem okumada, hem de dinlemede, şiiri hak ettiği yere oturtan ve şiire gereken değeri verenlerdir, derler.

Şiir öğretiminin verimli olabilmesi ve orta öğretimdeki öğrencilere şiirleri, hatta klâsik şiirleri sevdirebilmek için ses ve anlam çalışmaları oldukça önemlidir. Orta öğretimdeki öğrencilerin klâsik şiir örneklerini tam anlamıyla benimseyemedikleri görülmektedir. Bunun sebebi, şiir öğretiminde geleneksel metotlara bağlı kalmaktır. Sadece kelime ve kelime birliktelikleri ve mısra açıklamalarıyla yetinmek şiirleri sevdirmede yetersiz kalmaktadır; çünkü duygu ve düşüncelere can veren, sesler ve ses birliktelikleridir (Coşkun, 2008). Şâirlerin ses ve kelime tercihleri rastgele olmadığı için, Türkçe ve Türk dili edebiyatı derslerinde şiir öğretimi yapılırken, ses-anlam ilişkisini göz önünde bulundurulmalıdır.

Problem Durumu

Türkçe eğitimi bölümünde okuyan öğrencilerin, geleneksel şiir öğretimi ile şiirlerde yer alan sözcüklerin ses-anlam ilişkilerini doğru kavrayamaması ve bunun sonucunda şiirleri, duygu dünyasına uygun seslendirememeleridir.

Araştırmanın Amacı

Yapılandırıcı yaklaşıma uygun olarak gerçekleştirilen fonetik-semantik ilişkili öğretimle, öğrencilerin şiirlerin ses ve anlam dünyalarını keşfetmelerini sağlamak ve bu doğrultuda şiir öğreniminde başarıyı artırmaktır.

YÖNTEM

Fonetik-semantik ilişkili şiir inceleme öğretimi yöntemi ile Türkçe bölümünde okuyan öğrenciler, ses-anlam ilişkilerini sağlıklı kavrayarak, şiirin duygusuna uygun okuma yapabilmektedirler. Şiirlerde yer alan sözcüklerin puanlama tablosuna göre kaç puan aldıkları saptanarak, bunun anlama katkısı, şiirin lirizmine katkısı belirlenmekte, kelimenin puan değerine uygun okuma gerçekleştirilebilmektedir.

Şiir Öğretimi

Şiir, temel gerci kelime ve kelime birliktelikleri olan dil sanatıdır. Bu dil sanatının kapısından içeri girebilme, şiiri oluşturan her kelimenin anlamını bilmekle mümkündür. Şiirlerde bulunan kelimeler arkaik, özel ad, mitoloji vb. ile ilgili olabilirler. Bu kelimelerin anlamını bilmek, şiirin duygusunu yakalayabilmek için gereklidir (Özdemir, 1995). Şiirden duygulanmamışsak, onu içtenlikle aktaramayız (Karadağ, 1988). Şiirler duygu örüntülerinden oluştuğu için okunacak şiirin duygusunun yakalanması önemlidir.

Her şiirde bir ana duygu vardır ve bu ana duygu çerçevesinde şiirin okunması gerekir. Şiirin duygusu benimsenmeden okunduğunda, dinleyicide heyecan yaratmaz. Bu sebeple, şiiri duymak, anlamak, şâirin dünyasına girmek zorunludur; duyulmadan şiir okunamaz. Şiiri duymak için, bir kez değil, birkaç kez okumalıyız. Bir kez okuyuşla, şiirin anlamını sağlıklı bir şekilde anlayamaz ve aktaramayız. Şiiri oluşturan sözcüklerin ses değerleri, zihinde duyulabilecek şekilde okunmalıdır (Özdemir, 1995). Şiir sesli okunarak, sözcüklerin ses-anlam ilişkisi kavranmalı, bunları yansıtacak duygu, sağlıklı oluşturulmalıdır. Şiirin duygusunu anlamak ve böylece şiiri iyi seslendirmek, şiir öğretiminde temeldir.

Türkçede anlamı etkileyen süre, sınır, durak, vurgu, ton, ezgi gibi birimler vardır. Bu birimler; sevinç, korku, şaşkınlık, kızgınlık, neşe, hayret gibi duyguları dile getirmemizi sağlar (Coşkun, 2000). Bu duyguların sağlıklı bir şekilde seslendirilebilmesi için anlam ve vurgu çalışmaları önemlidir. Şiirde durakların sağlıklı yapılabilmesi, kelimelerin anlamlarının ve şiirin duygu örüntüsünün sağlıklı kavranabilmesi ile mümkündür. Şiir okurken, mısralar arasındaki anlam geçişlerinin sağlıklı yansıtılabilmesi duraklar yardımıyla olur. Duraklarla duygu geçişleri kolayca yapılabilir. Bu sebeple, duraklarına göre şiiri okumak, şiirin lirizminin hissettirilmesinde önemlidir. Her mısraın sonunda mutlaka durak yapmak yanlıştır. Her şiirin kendine has bir duygu dünyası vardır. Mısra sonlarında durak yapılıp yapılmayacağını, bu duygu dünyası çerçevesinde kelimelerin anlamları belirler. Bu sebeple, ses değerlerinin farkında olunarak yapılan anlam çalışmaları oldukça önemlidir.

Türkçe eğitiminde amaç, Türkçenin kurallarına uygun kullanılmasını ve kişilerde estetik duyguların oluşmasını sağlamaktır. Bunun yolu öğrencilerin, edebî metinlerle karşılaştırılmasından geçmektedir. Estetik duyguların kazandırılmasında şiirler oldukça etkilidir. Fonetik-semantik ilişkili şiir inceleme yöntemi ile gerçekleştirilen şiir öğretimi derslerinde, klâsik şiir örneklerinin bile, öğrenciler tarafından benimsendiğini, sevildiğini görülmüştür.

Klâsik şiirde aşk, sevgi, kıskançlık, sitem, sevinç, keder, kızgınlık gibi duyguları içeren pek çok şiir mevcuttur. Kavcar, Oğuzkan ve Aksoy'a göre (2007), lirik şiir, duygularımızı coşkulu bir dille anlatan ve bireysel duyguları, yoğun olarak dile getiren türdür. Lirik şiirlerin genel konusu aşktır ve bu duygu, insan tabiatına yabancı değildir. Burada incelemeye alınan üç şiirin konusu, aşk ve aşkın şâirlerde oluşturduğu ruh hâlidir. Bu şiirler, 15. yüzyıl divan şâiri Necâtî Bey, 16. yüzyıl divan şâirleri Fuzûlî ve Cinânî'nindir. Bu şiirlerin ses değerleri ve şâirlerin kelime tercihleri bakımından incelenmesi ve elde edilen veriler, aşağıdaki puanlama tablosu esas alınarak tespit edilmiştir. Puanlama tablosundaki (Tablo 1) seslerin tasnifi ve puanları, M. Volkan Coşkun'un, Ses Bilgisi kitabından alınmıştır.

Tablo 1
(PUANLAMA TABLOSU)
KELİMEDEKİ SES SAYISI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
PUANLAR										
Akıcılar	100	50	33.3	25	20	16.7	14.3	12.5	11.1	10
V	90	45	30	22.5	18	15	12.9	11.3	10	9
Tonlu sızıcı	70	35	23.3	17.5	14	11.7	10	8.8	7.8	7
Tonlu patlayıcı	60	30	20	15	12	10	8.6	7.5	6.7	6
Tonsuz sızıcı	15	7.5	5	3.8	3	2.5	2.1	1.9	1.7	1.5
Tonsuz patlayıcı	10	5	3.3	2.5	2	1.7	1.4	1.3	1.1	1

Tablo 2

Fuzûlî Şiiri	İnce Ünlü Oranı %	Kalın Ünlü Oranı %	Akıcı Ünsüz Oranı %	V akıcı Ünsüz Oranı	Tonlu Sızıcı Ünsüz Oranı	Tonlu Patlayıcı Ünsüz Oranı	Tonsuz Sızıcı Ünsüz Oranı	Tonsuz Patlayıcı Ünsüz Oranı	Genel Oran %
1. beyit	46.66	53.33	61.36	2.27	0	4.54	15.90	15.90	72.9
2. beyit	56.66	43.33	51.06	6.38	2.12	21.27	12.76	6.38	71
3. beyit	46.66	53.33	47.91	0	6.25	12.5	14.58	18.75	63.95
4. beyit	46.42	53.57	52.27	0	4.54	22.72	6.81	13.63	69.6
5. beyit	26.66	73.33	55.26	0	7.89	18.42	7.89	10.52	76.15

Genel Ortalama Puan: 353.6 : 5 = 70.72

Tablo-2’de görüldüğü üzere, Fuzûlî’nin kullandığı ünlülerin oranı; birinci beyitte % 46.66 ince ünlü, % 53.33 kalın ünlü; ikinci beyitte % 56.66 ince ünlü, % 43.33 kalın ünlü; üçüncü beyitte % 46.66 ince ünlü, % 53.33 kalın ünlü; 4. beyitte % 46.42 ince ünlü, % 53.57 kalın ünlü; 5. beyitte % 26.66 ince ünlü, % 73.33 kalın ünlü şeklindedir.

Fuzûlî’nin kullandığı ünsüz oranları; birinci beyitte, % 61.36 akıcı, % 2.27 v, % 4.54 tonlu patlayıcı, % 15.90 tonsuz sızıcı, % 15.90 tonsuz patlayıcı; 2. beyitte, % 51.06 akıcı, % 2.12 tonlu sızıcı, % 6.38 v, % 21.27 tonlu patlayıcı, % 12.76 tonsuz sızıcı, % 6.38 tonsuz patlayıcı; 3. beyitte % 47.91 akıcı, % 6.25 tonlu sızıcı, % 12.5 tonlu patlayıcı, % 14.58 tonsuz sızıcı, % 18.75 tonsuz patlayıcı; 4. beyitte % 52.27 akıcı, % 4.54 tonlu sızıcı, % 22.72 tonlu patlayıcı, % 6.81 tonsuz sızıcı, % 13.63 tonsuz patlayıcı; 5. beyitte, % 55.26 akıcı, % 7.89 tonlu sızıcı, % 18.42 tonlu patlayıcı, % 7.89 tonsuz sızıcı, % 10.52 tonsuz patlayıcı ünsüz şeklindedir.

Fuzûlî’nin beyitlerinin genel oranı; birinci beyitte 72.9; 2. beyitte 71; 3. beyitte 63.95; 4. beyitte 69.6, 5. beyitte 76.15 puandır. Bu puanlar, kelimelerin ses değerlerinin her mısradaki puanlama tablosuna göre hesaplanması ve mısradaki kelime sayısına bölünmesiyle bulunmuştur. Bu puanlar, şiirin lirik bir şiir olduğunu, her bir sözcüğün anlam dünyasına göre seslendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Tablo 3

Necâti Şiiri	İnce Ünlü Oranı %	Kalın Ünlü Oranı %	Akıcı Ünsüz Oranı %	V akıcı Ünsüz Oranı %	Tonlu Sızıcı Ünsüz Oranı	Tonlu Patlayıcı Ünsüz Oranı	Tonsuz Sızıcı Ünsüz Oranı	Tonsuz Patlayıcı Ünsüz Oranı	Genel Oran %
1. beyit	73.33	26.66	48.57	0	0	25.71	11.42	14.28	69.5
2. beyit	63.33	33.33	51.35	8.10	5.40	18.91	10.81	5.40	78.9
3. beyit	60	40	47.22	0	2.77	25	16.66	8.33	67.9
4. beyit	65.51	34.48	47.5	0	2.5	20	17.5	12.5	67.33
5. beyit	63.33	36.66	55.55	2.77	5.55	16.66	8.33	11.11	76
6. beyit	66.66	33.33	67.64	0	2.94	17.64	8.82	2.94	81.75
7. beyit	60	40	50	0	0	19.44	16.66	13.88	63.21

Genel Ortalama Puan: 504.64 : 7 = 72.09

Tablo-3’te Necâti Bey’in ünlü kullanma oranı; birinci beyitte % 73.33 ince ünlü, % 26.66 kalın ünlü; ikinci beyitte % 63.33 ince ünlü, % 33.33 kalın ünlü; üçüncü beyitte % 60 ince ünlü, % 40 kalın ünlü; dördüncü beyitte % 65.51 ince ünlü, % 34.48 kalın ünlü; beşinci beyitte % 63.33 ince ünlü, % 36.66 kalın ünlü; altıncı beyitte % 66.66 ince ünlü, % 33.33 kalın ünlü; yedinci beyitte % 60 ince ünlü, % 40 kalın ünlü şeklindedir.

Necâfî Bey'in ünsüz kullanma oranı; birinci beyitte, % 48.57 akıcı, % 25.71 tonlu patlayıcı, % 11.42 tonsuz sızıcı, % 14.28 tonsuz patlayıcı; 2. beyitte, % 51.35 akıcı, % 8.10 tonlu sızıcı, % 5.40 v, % 18.91 tonlu patlayıcı, % 10.81 tonsuz sızıcı, % 5.40 tonsuz patlayıcı; 3. beyitte % 47.22 akıcı, % 2.77 tonlu sızıcı, % 25 tonlu patlayıcı, % 16.66 tonsuz sızıcı, % 8.33 tonsuz patlayıcı; 4. beyitte, % 47.5 akıcı, % 2.5 tonlu sızıcı, % 20 tonlu patlayıcı, % 17.5 tonsuz sızıcı, % 12.5 tonsuz patlayıcı; 5. beyitte, % 55.55 akıcı, % 5.55 tonlu sızıcı, % 2.77 v, % 16.66 tonlu patlayıcı, % 8.33 tonsuz sızıcı, % 11.11 tonsuz patlayıcı; 6. beyitte, % 67.64 akıcı, % 2.94 tonlu sızıcı, % 17.64 tonlu patlayıcı, % 8.82 tonsuz sızıcı, % 2.94 tonsuz patlayıcı; 7. beyitte, % 50 akıcı, % 19.44 tonlu patlayıcı, % 16.66 tonsuz sızıcı, % 13.88 tonsuz patlayıcı ünsüz şeklidir.

Necâfî Bey'in beyitlerinin ses değerleri bakımından aldığı genel puanlar; 1. beyit 69.5, 2. beyit 78.9, 3. beyit 67.95, 4. beyit 67.33, 5. beyit 76, 6. beyit 81.75, 7. beyit 63.21'tir. Bu puanlar, şiirin lirik bir şiir olduğunu, her bir sözcüğün ses-anlam ilişkisine göre seslendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Tablo 4

Cinânî Şiiri	İnce Ünlü Oranı %	Kalın Ünlü Oranı %	Akıcı Ünsüz Oranı %	V akıcı Ünsüz Oranı %	Tonlu Sızıcı Ünsüz Oranı	Tonlu Patlayıcı Ünsüz Oranı	Tonsuz Sızıcı Ünsüz Oranı	Tonsuz Patlayıcı Ünsüz Oranı	Genel Oran %
1. beyit	80	20	33.33	0	0	30.95	19.04	16.66	51.2
2. beyit	50	50	46.34	2.43	2.43	19.51	14.63	14.63	65.95
3. beyit	62.06	37.93	28.57	4.76	2.38	21.42	26.19	16.66	52.3
4. beyit	32.14	67.85	41.02	2.56	0	20.51	17.94	17.94	62.3
5. beyit	60.71	39.28	39.13	0	4.34	26.08	10.86	19.56	65.9

Genel Ortalama Puan: 297,65 : 5 = 59.53

Tablo-4'te görüleceği gibi, Cinânî'nin ünlü kullanma oranı; birinci beyitte, % 80 ince ünlü, % 20 kalın ünlü; ikinci beyitte % 50 ince ünlü, % 50 kalın ünlü; üçüncü beyitte, % 62.06 ince ünlü, % 37.93 kalın ünlü; dördüncü beyitte % 32.14 ince ünlü, % 67.85 kalın ünlü; beşinci beyitte % 60.71 ince ünlü, % 39.28 kalın ünlü şeklindedir.

Cinânî'nin ünsüz kullanma oranı; birinci beyitte, % 33.33 akıcı, % 30.95 tonlu patlayıcı, % 19.04 tonsuz sızıcı, % 16.66 tonsuz patlayıcı; 2. beyitte, % 46.34 akıcı, % 2.43 tonlu sızıcı, % 2.43 v, % 19.51 tonlu patlayıcı, % 14.63 tonsuz sızıcı, % 14.63 tonsuz patlayıcı; 3. beyitte, % 28.57 akıcı, % 2.38 tonlu sızıcı, % 4.76 v, % 21.42 tonlu patlayıcı, % 26.19 tonsuz sızıcı, % 16.66 tonsuz patlayıcı; 4. beyitte, % 41.02 akıcı, % 2.56 v, % 20.51 tonlu patlayıcı, % 17.94 tonsuz sızıcı, % 17.94 tonsuz patlayıcı; 5. beyitte, % 39.13 akıcı, % 4.34 tonlu sızıcı, % 26.08 tonlu patlayıcı, % 10.86 tonsuz sızıcı, % 19.56 tonsuz patlayıcı ünsüz şeklindedir.

Cinânî'nin beyitlerinin ses değerleri bakımından aldığı genel puanlar; birinci beyit 51.2, 2. beyit 65.95, 3. beyit 52.3, 4. beyit 62.3, 5. beyit 65.9'dur. Bu puanlar, şiirin lirik yönünden

Fuzûlî'nin ve Necâtî Bey'in şiirinden daha geride olduğunu göstermektedir. Çünkü puanlar yüze yaklaştıkça lirizm artar (Coşkun, 2008). Bu sebeple, her bir sözcüğün ses-anlam ilişkisi gözetilerek seslendirilmesi gerekir.

Akıcı ünsüzler, periyodik; tonlu sızıcı ve tonlu patlayıcı ünsüzler, periyodik-aperiyodik, tonsuz sızıcı ve tonsuz patlayıcı ünsüzler aperiodyodik seslerdir (Coşkun, 2008). Şâirlerin periyodik ünsüzleri fazla kullanıp, aperiodyodik ünsüzleri az kullanmaları, onların şiirini lirizme daha çok yaklaştırır.

Yukarıdaki yüzdeler dilimleri incelediğimizde, Fuzûlî ve Necâtî Bey'in akıcı ünsüzleri kullanma oranı % 47'nin altına hiç düşmemiştir, bu şâirler hep % 47'nin üzerinde değişen oranlarda akıcı ünsüz kullanmışlardır. Bu, şiir dili, akıcılık, akenk ve ritim açısından önemlidir. Cinânî sadece % 46.34 oranla akıcı ünsüzleri bir beyitte fazlaca kullanmış, diğer beyitlerde ise oran hep % 46.34'ün altında kalmıştır; hatta bir beytinde akıcı ünsüz kullanma oranı % 28.57'ye kadar düşmüştür. Bu, onun şiirinin lirizm bakımından Fuzûlî ve Necâtî Bey'in şiirlerine göre çok farklı olduğunu göstermektedir. Bunların arasında en çok akıcı ünsüz kullanan şâir % 53.57'lik oranla Fuzûlî'dir. Fuzûlî'yi yaklaşık oranla % 52.54'le Necâtî Bey takip etmektedir. Cinânî'nin akıcı ünsüz kullanma oranı ise % 37.67'de kalmıştır.

Şâirlerin v akıcı ünsüzünü hemen hemen aynı oranda kullandıkları görülmektedir. V akıcı ünsüzü puanlama tablosunda görüleceği üzere, kullanıldığında lirizm açısından şiire katkı sağlamaktadır. Tonlu sızıcı ünsüzlerin şiirlerde fazla olması da lirizmi artırır. Tonlu sızıcı ünsüzleri kullanma oranı bakımından; Fuzûlî % 4.16 ve Necâtî Bey'in % 3.8'lik oranla daha fazla tonlu sızıcı ünsüz kullandıkları, Cinânî'nin ise % 1.83 oranla daha az tonlu sızıcı kullandığı görülmektedir.

En az tonlu patlayıcı ünsüz oranı % 15.89'la Fuzûlî'nin şiirindedir. Tonlu patlayıcı ünsüz kullanımında Necâtî Bey % 20.48 ile 2. sırada, Cinânî ise % 23.69 ile 3. sıradadır. Tonlu patlayıcı ünsüzlerin şiirlerde az olması şiirin lirizme yaklaşması anlamına gelir.

Şiir tahlillerinde ünsüzlerin değerlendirilmeye alınması önemlidir (Flakowski, 1993). Bu yönüyle değerlendirildiğinde % 11.59'la Fuzûlî ve % 12.88'le Necâtî Bey'in tonsuz sızıcı ünsüzleri, % 17.73'le Cinânî'den daha az kullandıkları görülmektedir. Aynı şekilde, % 13.03'le Fuzûlî ve % 9.77'le Necâtî Bey'in tonsuz patlayıcı ünsüzleri kullanma oranları % 17.09'la Cinânî'den daha azdır. Bu durum, Fuzûlî ve Necâtî Bey'in şiirlerinin Cinânî'ye göre daha lirik olmasını sağlamıştır. Çünkü tonsuz sızıcı ve tonsuz patlayıcılar, aperiodyodik seslerdir.

Şiirlerin ifade bulmasını sağlayan, kelime ve kelime birliklerinin duygu ve düşünce anlamlarıyla, bu birlikliklerin sesleri ve ezgisidir. Yani, şiirlerin başarısı bütünüyle fonetik-semantik ilişkili bir yazıma bağlıdır (Coşkun, 2008). Şüphesiz şâirler, duygularını en iyi ortaya koyabilenlerdir ve onların yazdıkları şiirler, beyit beyit ele alındığında lirizm daha çok hissedilir. Öğrenciler, fonetik-semantik ilişkili şiir öğretiminde aşağıdaki şekilde ses ve anlam çalışmaları yapmışlardır. Öğrenciler

geleneksel yöneme göre, bu çalışmalarını daha fazla severek yapmışlar, ses-anlam ilişkisini irdeleyerek ve lirizmi hissederek şiirleri sağlıklı seslendirmişlerdir. Aşağıya yapılan bu çalışmalardan, üç şiir örneği alınmıştır:

Fuzûlî'nin Şiiri

Ol perî-veş kim melâhat mülkünün sultanıdır

Hükûm anun hükûmi mana ferman anun fermanıdır

Burada âşık, ayrılık acısı çekmekte ve sevgiliye özlem duymaktadır. Sevgilisini, güzellik ülkesinin sultanı olarak gören âşık, ondan gelecek buyruk ve emrin önemine değinmektedir. Âşık sevgiliyi her şeyin üzerinde görmektedir ve ondan gelecek her şeye razıdır.

Şâir burada, 57 akıcı ünlü ve ünsüz, 1 v akıcı ünsüzü, 2 tonlu patlayıcı ünsüz, 7 tonsuz sızıcı ünsüz, 7 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanmıştır. Akıcı ünsüzlerin beyitte fazla olması, şâirin duygularının ifadesine güzellik ve ahenk katmaktadır. Beyitte şâir, 56.3 puan alan *melâhat* kelimesi yerine latiflik, güzellik anlamına gelen letâfet kelimesini kullansaydı, kelime 33.8 puan alarak vezne uyacaktı ama şiirde lirizm azalacaktı. Görüldüğü gibi şâir fonetik bakımdan puanı fazla olan kelimeyi, dil bilinci çerçevesinde sağlıklı seçmiştir. Mülk kelimesi, *mülkünün* şeklinde şiirde geçmektedir ve değerlendirmede 82 puan almıştır. Bu kelime yerine şâir, aynı anlama gelen ve klâsik şâirlerce kullanılan *misrının* kelimesini kullansaydı vezin tutacaktı ve kelime, ses değerleri bakımından 83 puan alacaktı. Fakat aradaki bir puanlık fark, kayda değer bir oran değildir. Şâir 64.3 puan alan *sultanıdır* kelimesi yerine, *pad-şahıdır* kelimesini tercih etseydi, 43.4 puanla kelime daha az puan alacaktı. Dolayısıyla burada şâir, bilinçli ve güzel seçim yaparak, klâsik şiir geleneği çerçevesinde hem vezne uyumuş, hem de periyodik sesleri fazlaca kullanarak beyti 72.9 ortalama puanla lirik hâle getirmiştir.

Sürdü Mecnun nevbetin şimdi menem rüsva-yı aşk

Doğru derler her zaman bir âşkın devrânıdır

Burada yoğun duygular yaşayan âşık, aşkının esiri olduğunu, bu sebeple perîşan olduğunu belirtmektedir. İçinde bulunduğu durumu anlatmak için, klâsik şiirin Mecnûn gibi, ünlü bir karakterinden faydalanan şâir, duygularını çok iyi yansıtabilmiştir.

Beyitte 54 akıcı ünlü ve ünsüz, 1 tonlu sızıcı ünsüz, 3 v akıcı ünsüzü, 10 tonlu patlayıcı ünsüz, 6 tonsuz sızıcı ünsüz, 3 tonsuz patlayıcı ünsüz bulunmaktadır. Şâir 58.3 puan alan *sürdü* kelimesi yerine 43.3 puanla değerlendirilen *dutdu* kelimesini veya 55 puanla *savdı* kelimesini kullansaydı az da olsa lirizimden uzaklaşmış olacaktı. Şâir 85.1 puanlık *devrânıdır* kelimesi yerine klâsik şiirde zaman anlamında kullanılan *ruzgârıdır* kelimesini tercih etseydi, bu kelime 81.8 puan alacaktı. Beyitte şâirin, 71 ortalama puanla beytini lirizme yaklaştırmak için kelime tercihlerinde oldukça isabetli davrandığı görülmektedir.

Lahza lahza gönlüm odından şererlerdür çihan

Katre katre göz töken sanman sirişküm kanıdur

Her an aşk ateşiyle gönlü yanan âşık, içinde bulunduğu duyguları içtenlikle anlatmaktadır. Âşık, damla damla kanlı gözyaşı döktüğünün sanılmamasını, bu akan gözyaşı gibi görünen parlak damlaların, aslında gönlünün ateşinden çıkan kıvılcımlar olduğunun bilinmesini istemektedir.

Bu beyitte de âşığın hâl tercümesine devam eden şâir, 53 akıcı ünlü ve ünsüz, 3 tonlu sızıcı ünsüz, 6 tonlu patlayıcı ünsüz, 7 tonsuz sızıcı ünsüz, 9 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanmıştır. 63.95 puan alan bu beyitte şâir, ses ve anlam ilişkisini sağlıklı oluşturmuştur, çünkü yaşadığı aşk yüzünden sıkıntılıdır. Beyitte şâir, yaşadığı aşk ateşinin kıvılcımlarının gönlünden çıktığını söylerken, aşkını olumlu duygularla anlatmamaktadır; yani burada hayatı toz pembe gören, içi içine sığmayan bir âşık tipi görmüyoruz. Yaşadığı aşk ateşiyle yanıp kavrulan bir âşık görüyoruz, bu doğrultuda şâir duygularının ifadesinde sağlıklı kelime tercihlerinde bulunmuştur.

Çâkler cismümde tîg-ı aşkdan ayb etmenüz

Kim cünun gül-zârınınun munlar gül-i handânıdur

Âşık, aşkı keskin bir kılıca benzeterek, vücudundaki yaralara bu kılıcın sebep olduğunu ve bunların delilik gül bahçesinde açılmış güllere benzediğini söylemektedir. Benzetmelerin hâkim olduğu bu beyitte âşığın, bu yaralar yüzünden ayıplanmak istemediği de görülmektedir.

Burada da içinde bulunduğu durumdan bahseden şâir, 51 akıcı ünlü ve ünsüz, 2 tonlu sızıcı ünsüz, 10 tonlu patlayıcı ünsüz, 3 tonsuz sızıcı ünsüz, 6 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanmıştır. Aşk, insanda olumlu duygular üretir. Âşık olan insan dünyayı, bambaşka görür, mutludur, içi içine sığmaz. Fakat burada, aşk keskin bir kılıca benzetilmiştir. Âşkın âşıkta açtığı yaralar, gül bahçesindeki güllere benzetilmiştir. Gül bahçesi insanlarda olumlu duygular uyandırır ama burada delilik gül bahçesi şeklinde olumsuz yansıtılması, şâirin patlayıcı ve sızıcı tonsuzları biraz daha fazla kullanmasına sebep olmuştur. Buradan âşığın aşkla ilgili sıkıntısı olduğu görülmektedir.; bu sıkıntı olmasa, şâirin yaşadığı aşkla içi içine sığmayacak, yaşayacağı olumlu duygularla, olumlu anlam içeren kelimeleri tercih edecek ve beytin puanı 69.6 puandan daha yüksek olacaktı. Buradan hareketle şâirin, duygularını yansıtma ne kadar başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Ey Fuzûlî ola kim rahm ede yâr efgânuna

Ağlagıl zâr anca kim zâr ağlamak imkânıdur

Şâir, mahlasını kendisinden soyutlayarak, Fuzûlî ağlamak imkânın varken ağla, belki sevgili bu hâline bakıp sana acır ve yüzüne bakar diyor. Burada âşık, sevgilinin ilgisini beklemektedir. Şiirin bütünündeki ana duyguya baktığımızda, aşk yüzünden perişan olmuş, sevgiliden ilgi bekleyen bir âşık ve onun içinde yaşadığı duygular söz konusu edilmiştir.

Burada da duygularını anlatmaya devam eden şâir, 51 akıcı ünlü ve ünsüz, 3 tonlu sızıcı ünsüz, 7 tonlu patlayıcı ünsüz, 3 tonsuz sızıcı ünsüz, 4 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanmıştır. 68.8 puan alan *efgânuna* kelimesi yerine şâir, *ağlamana* kelimesini kullansaydı kelime 90 puan alacaktı ve vezne de uyacaktı, fakat 2. mısradaki 2 tane ağlamakla ilgili kelime olduğu için şâir, tercihini *efgân* kelimesinden yana kullanmış olabilir. Şâirin 80 puanlık *ağla* kelimesi yerine, yine aynı puandaki *ağlagıl* kelimesini tercih etme sebebi, tamamıyla vezne uyma düşüncesindedir. Ağlamak olumlu bir duygudur; ancak duygulu insanlar ağlayabilir. Bu olumlu duyguya uygun olarak mısra, 76.15 puan almış, şiirde lirizm artmıştır. Burada şâirin klâsik şiir geleneği çerçevesinde, kelime tercihinde ne kadar isabetli olduğu görülmektedir.

Tunca Kortantamer'in (1993), “şiirler, ses ve söz düzenlemeleri yoluyla ifade biçimi bulacak, bir bütün oluşturacaktır” cümlesinde ifade ettiği, ses ve söz düzenlemelerini ortaya koymaya yönelik olarak incelenen bu gazelde görülmektedir ki, şâirin lirik şiiri oluşturma tarzı, onun dil bilincini yansıtmaktadır. Fuzûlî'nin şiirinde ses ve söz düzenlemeleri örtüşmüş, ahenkli bir bütün oluşturmuştur.

Necâtî Bey'in Şiiri

Bu şiirde anlam “döne döne” redifi etrafında şekillenmektedir. Necâtî Bey diğer iki şâir gibi, aşk derdi karşısında yaşadıklarını anlatmaktadır. Bu şiirde her şeye boyun eğen bir âşık görülmektedir.

Çıkalı göklere âhum şereri döne döne

Yandı kandîl-i sipihrûn çiğeri döne döne

Burada yaşadığı ateşli aşkla âh etmekte olan âşık, âhının kıvılcımlarının döne döne göklere ulaştığını ve bu kıvılcımlarla feleğin kandilinin çiğerinin de döne döne yandığını söylemektedir. Âşığın aşk derdi yüzünden çektiği ateşli âhların kıvılcımı, gökyüzü kandilinin çiğeri kendisi gibi yakmıştır. Burada şâir, yaşanan aşkın etkisi ve âşığın üzerindeki hâlden bahsetmektedir.

Beyitte şâir, 47 akıcı ünlü ve ünsüz, 9 tonlu patlayıcı ünsüz, 4 tonsuz sızıcı ünsüz, 5 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanmıştır. Şâir ses değerleri bakımından 39.9 puan alan *çıkalı* kelimesi yerine *gideli* kelimesini kullansaydı, kelime vezne uyardı ve 73.3 puan alırdı. Fakat döne döne göklere çıkmakla, döne döne göklere gitmek aynı anlamı ve melodiyi vermemektedir. 69.5 ortalama puan alan bu beyitte şâir, aynı Fuzûlî'nin yukarıdaki 3. beyitteki durumuna benzer bir halde, yaşadığı aşk yüzünden ateşli âhlar etmektedir. Onun bu zor durumu ile felek kandilinin çiğeri de yanmıştır; yani şâir burada aşkı olumlu duygularla yaşamamaktadır, beytin aldığı puan bu anlam dünyası çerçevesinde sağlıklıdır.

Ayağı yer mi basar zülfüne ber-dâr olanun

Zevk ü şevk ile virür cân u seri döne döne

Burada aşkı yüzünden darağacında sallanan bir âşık görülmektedir. Bu darağacı sevgilinin saçlarıdır. Âşığın gönlü buraya asılıdır ve âşık, dönerek burada seve seve canını vermektedir.

Beyitte 49 akıcı ünlü ve ünsüz, 3 tonlu sızıcı ünsüz, 2 v akıcı ünsüzü, 7 tonlu patlayıcı ünsüz, 4 tonsuz sızıcı ünsüz, 2 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanılmıştır. Şâir, 58.3 puanlık *basar* yerine *değer* kelimesini tercih etseydi, kelime 73.3 puan alacak ve vezne uyacaktır. 2. mısradaki ise yine 57.5 puan alan *ser* kelimesi yerine şâir, *baş* kelimesini tercih etseydi 37.5 puanla, daha az puan alacaktır. 78.9 puan alan beyitte şâir, yaşadığı aşka, seve seve başını ve canını feda etmeye hazırdır. Yani burada yaşadığı aşkla mutlu olan bir âşık vardır. Bu mutluluk duyguları beytin puanına yansımış ve içi içine sığmayan şâir, burada lirizme daha fazla yaklaşmıştır. Buradan şâirin, kelime tercihlerinde ne kadar başarılı olduğu açıkça görülmektedir.

*Şâm-ı zülfünle gönül mısır harâb oldu diyü
Sana iletirdi kebûter haberi döne döne*

Klâsik şiirde sevgilinin saçları her zaman siyahtır. Burada şâir, sevgilinin saçının karalığıyla, gönlünün harap olduğu söylüyor. Âşığın bu perişan hâlini sevgiliye, güvercin haber ediyor. Güvercin posta kuşu olarak bilinir ve burada, şiirin redifi çerçevesinde döne döne haber iletme görevini üstlenmiştir.

Beyitte 47 akıcı ünlü ve ünsüz, 1 tonlu sızıcı ünsüz, 9 tonlu patlayıcı ünsüz, 6 tonsuz sızıcı ünsüz, 3 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanılmıştır. Şâir, 71.6 puanlık *mısır* kelimesi yerine 69.9 puanlık *mülkü* kelimesini tercih etseydi, kelime vezne uyacak fakat daha az puan alacaktır. 58.3 puanlık *harâb* ve 80 puanlık *oldu* kelimeleri yerine, 57 puanlık *perîşandı* kelimesini veya 62.6 puanlık *yıkılmışdı* kelimesini kullansaydı şâir, aynı anlamı yakalayacak, vezin de tutacak fakat daha az puan alacaktır. 2. mısradaki 56.6 puanlık *iletirdi* kelimesi yerine 57.5 puanlık *getirdi* kelimesi kullanılabilirdi. Fakat bu iki kelime arasında mühim bir puan farkının olmadığı da unutulmamalıdır. Şâir 45 puanlık *kebûter* kelimesi yerine, 84 puanlık güvercin yerine eski dilde geçen *güğercin* kelimesini kullansaydı kelime, hem vezne uyacak hem de daha fazla puan alacaktır. 67.95 puan alan beyitte şâir, sevgilinin saçının karanlığında gönül ülkesinin perişan olduğunu söylerken, yine aşk yüzünden çektiği sıkıntılı hâlden bahsediyor. Tabii bu duyguların yansıtıldığı beytin aldığı puan bir önceki beyitten farklı olacaktır. Fakat burada da yine, şâirin genel anlamda kelime tercihlerinde başarılı olduğu söylenmelidir.

*Sen durub raks idesün karşuna ben boynum eğem
İne zülfün koça sen sîm-beri döne döne*

Burada âşık, sevgilisinin kalkıp dans etmesini, eğlenmesini istiyor, bu sırada onun saçının, inerek o gümüş gibi parlak göğüslü güzeli sarmasını istiyor. Kendisi adına bir istekte bulunmayan şâir, yaşadığı aşkla tam teslimiyetçi bir âşık modeli sergilemektedir. Sevgilisi eğlenirken, kendisinin onun karşısında boyun eğerek durması bu teslimiyeti göstermektedir. Ancak çok seven kişi, bu fedakârlığı yapabilir.

Burada, 48 akıcı ünlü ve ünsüz, 1 tonlu sızıcı ünsüz, 7 tonlu patlayıcı ünsüz, 7 tonsuz sızıcı ünsüz, 6 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanılmıştır. Şâir, 73.3 puanlık *durub* kelimesi yerine *dönüb* kelimesini kullansaydı yine aynı puanı alacaktı. Çünkü r ve n sesleri akıcıdır. Dolayısıyla burada anlamın hangi kelime ile daha iyi sağlandığına bakmak gerekir. 10 puanlık *koça* kelimesi yerine 57.5 puanlık *sara* kelimesini tercih etseydi şâir, kelime şiire daha fazla puan getirecekti. 67.33 puan alan beyitte sevgili eğlenirken, karşısında boyun bükten bir âşık vardır. Bu âşık çaresiz, boynunu bükük bir hâlde sevgiliye karşıdan bakmaktadır. Çaresiz âşığın hâlinin, anlatıldığı beytin aldığı puan, bu doğrultuda sağlıklıdır.

*Ka'be olmasa kapun ay ile gün leyl ü nehâr
Eylemezlerdi tavâf ol güzeri döne döne*

Âşık sevgilinin bulunduğu yeri Ka'be gibi kutsal kabul ediyor. Dünyanın dönüşü gerçeğini, kendince kutsal saydığı sevgilinin mekânını, ay ve güneşin tavaf etmek istemesi gibi güzel bir sebebe bağlıyor. Burada âşığın, sevgiliyi yücelttiği görülüyor.

Burada 50 akıcı ünlü ve ünsüz, 2 tonlu sızıcı ünsüz, 1 v akıcı ünsüzü, 6 tonlu patlayıcı ünsüz, 3 tonsuz sızıcı ünsüz, 4 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanmıştır. Şâir 99.9 puanlık *leyl* yerine *şeb* kelimesini tercih etseydi vezin tutacak fakat kelime 37.5 puan alacak ve şiir lirizmden bir hayli uzaklaşacaktı. 71.6 puanlık *nehâr* kelimesi yerine, gündüz anlamında eski dilde kullanılan *günüz* kelimesini tercih etseydi şâir, 76.6 puan alacaktı. 2. mısradaki şâir, 76.6 puanlık *güzeri* kelimesi yerine *civarı* veya *tarafı* kelimelerini kullanabilirdi. Şâir *civarı* kelimesini kullansa, 83.3 puanla daha fazla puan alacaktı ve kelime vezne uyacaktı. *Taraf* kelimesi ise 41.6 puanla *güzer* kelimesinin puanından daha geride kalacaktı. *Güzeri* kelimesindeki bütün ünlüler ince ünlü olduğu için, estetik açıdan beyitle daha uyumlu görünmektedir. Burada şâirin ne derece isabetli seçim yaptığı bir kez daha görülmektedir. 76 puan alan beyitte şâir, coşku içerisinde, sevgilisinin bulunduğu yeri kutsal görüp, onun etrafında olmaktan mutluluk duymaktadır. Bu coşkuyu beyitte çok iyi yansıtan şâir, 76 ortalama puanla lirizmi artırmıştır.

*Sen olasun diyü yir yir asılıp âyîneler
Gelene gidene eyler nazarı döne döne*

Burada âşık, sadece kendisinin değil, bütün varlıkların sevgiliye hayranlığını dile getirmek istiyor. Eskiden satılmak için pazar yerlerine getirilen aynalar, ipe yukarı asılır ve rüzgârla dönerlermiş. İşte şâir, pazardaki bu duruma, aynaların bile sevgiliyi görebilmek için, gelene geçene dönerek baktıkları gibi güzel bir sebep buluyor. Âşık tabii ki dünyayı bambaşka algılayan kişidir.

Beyitte 53 akıcı ünlü ve ünsüz, 1 tonlu sızıcı ünsüz, 6 tonlu patlayıcı ünsüz, 3 tonsuz sızıcı ünsüz, 1 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanılmıştır. Şâir, 71.6 puanlık *olasun* kelimesi yerine 68.8 puanlık *gelesin* kelimesini kullanabilirdi fakat puan açısından, bu kelimenin bir katkısı olmayacaktı. Yine şâir, ikinci mısradaki 73.3 puanlık *gidene* kelimesi yerine, 56.6 puanlık *geçene* kelimesini tercih etse, mısra

daha az puan almış olacaktı. 89.9 puanlık *nazarı* kelimesi yerine, *bahışı* kelimesi kullanılsa beyit, 30 puanla daha az puan alacaktı. Burada, şâirin kelime tercihlerinden, akıcılığı ve şiirselliği yakalamaktaki ustalığı görünmektedir. Beyitte yaşadığı aşkla içi içine sığmayan şâir, bir önceki beyitte olduğu gibi, tabiattaki varlıkların kendiliğinden dönüşünü sevgilinin güzelliğine hayran olmalarına bağlıyor. Yaşadığı aşkla her şeye farklı bir gözle bakıp, farklı yakıştırmalar yapıyor. Yaşadığı mutluluğu şâir, bu beyitte 81.75 ortalama puanla çok iyi aksettirmiştir.

Ey Necâtî yaraşur mutribi şeh meclisinün

Raks urub okıya bu şi'r-i teri döne döne

Burada şâir yazdığı şiiri taze, yeni şiir olarak tanımlamaktadır. Şâir bu yeni şiirinin, sevgilinin bulunduğu mecliste, çalgıcı tarafından dansla dönerek okunmasını istemektedir. Şiirinin bu şekilde icra edilmesinin meclise yakışacağını belirten şâir, bu şekilde duygularını sevgiliye ulaştırmış olacaktır.

Burada 48 akıcı ünlü ve ünsüz, 6 tonlu patlayıcı ünsüz, 6 tonsuz sızıcı ünsüz, 6 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanılmıştır. 80 puanlık *urub* kelimesi yerine şâir, 60 puanlık *edib* kelimesini kullansa, aynı şekilde mısraın puanı azalacaktı. Fakat şâir, 55 puan alan *teri* kelimesi yerine aynı anlama gelen *nev* şiiri ifadesini kullansaydı, nev 95 puan alacak, vezne uyacak ve mısraın puanı biraz daha artacaktı. Burada önceki iki beyitte coşan şâir biraz duruluyor. Sevgilinin güzelliğinden kendisinin yazdığı bu şiiri tanımlamaya geçen şâir, yeni yazdığı şiirinin sevgilinin bulunduğu mecliste okunmasını istiyor. Bu isteği 63.21 puanla beyte yansıtan şâir yine, aşğın coşkusunun durgunluğunu sağlıklı şekilde yansıtıyor.

Necâtî Bey'in hem vezne uyma, hem ses ve anlamı örtüştürme, hem de lirik söyleyişi yakalama başarısının çok iyi olduğu göz ardı edilmemelidir. Kurnaz (2004)'a göre, klâsik şiirimizde aruz vezni, kafiye ve redif gibi teknik zorunluluklarla kendiliğinden oluşan bir ritim ve âhenk vardır. İşte bu kendiliğinden oluşan ritmi sağlayan şey şüphesiz, şâirin kültürel kimliği, dille tanışık olması ve bu sayede ses-anlam ilişkisini sağlıklı yansıtabilmesidir.

Cinânî'nin Şiiri

Seng-i gamla şişe-i dilden figâr eksik değil

Ol sebebtendir ki dâim inkisâr eksik değil

Cinânî'nin şiirinde “eksik değil” redifi çerçevesinde anlam şekillenmektedir. Cinânî de diğer iki şâir gibi, aşk derdinden muzdariptir. Gönlü cam gibi kırılğan olan âşık, çektiği aşk sıkıntısını, gönlünü kıran bir taş olarak tanımlıyor.

Burada 44 akıcı ünlü ve ünsüz, 13 tonlu patlayıcı ünsüz, 8 tonsuz sızıcı ünsüz, 7 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanılmıştır. Şâir, ses değerleri bakımından 58.3 puan alan *seng-i* ve 86.6 puan alan

gamla tamlamasını, *gam* taşıyla şeklinde kullansaydı, *gam* 80 puan, *taşıyla* kelimesi 56.3 puanla daha az puan alacaktı. Aradaki puan farkı kayda değer bir fark değildir. 15 puanlık *şîşe-i* ve 80 puanlık *dilden* tamlaması yerine şâir, aynı anlama gelen dil-i şikest tamlaması tercih etseydi, tamlama vezne uyacaktı, *dil* 80 puan, *şikest* 17.6 puan alacaktı fakat aradaki puan farkının az olduğu gözden kaçmamalıdır. 51.2 puan alan beytin genel puanı lirizm açısından değerlendirildiğinde bir hayli düşüktür. Yukarıda Fuzûlî ve Necâtî Bey'in aşkın sıkıntısını yaşadıkları beyitlerde 63.95 puanın altına düşmedikleri görülmüştür. Burada Cinânî'nin aynı duyguların ifadesinde lirizm yönünden söz konusu iki şâirden daha geride kaldığı görülmektedir.

Olmadı hâlî başım bir dem hevâ-yı aşktan

Mürtefî yerdir anın-çün rüzgâr eksik değil

Âşık, başının bir an bile aşktan uzak kalmadığını, orasının yüksek bir yer olduğu için (başın bulunduğu bölge) rüzgârının da hiç eksik olmadığını söylüyor. Cinânî burada hâl tercümesine devam ediyor. Burada da klâsik şiirin muzdarip aşığı görülüyor.

Şâirin bu beyti yazarken, 47 akıcı ünlü ve ünsüz, 1 tonlu sızıcı ünsüz, 1 v akıcı ünsüzü, 8 tonlu patlayıcı ünsüz, 6 tonsuz sızıcı ünsüz, 6 tonsuz patlayıcı ünsüz kullandığı görülmektedir. Burada şâir, 58.3 puanlık *başım* kelimesi yerine 71.6 puanlık *serim* kelimesini kullansaydı, şiirinin puanı biraz daha artabilirdi. Yine 80 puanlık *dem* kelimesi yerine 100 puanlık *an* kelimesi kullanılsaydı, şiirin puanı artacaktı. Cinânî'nin şiiri, diğer iki şâire göre ses değerleri bakımından daha az puan almıştır. Bu kelimeler kullanılsaydı puan artacak şiir böylelikle, lirik olmaya biraz daha yaklaşacaktı. 65.95 puan alan beyitte şâir, beytin anlamı doğrultusunda, birinci beyte göre biraz daha duygu yoğunluğunu artırmıştır. Şâir, aşk hevesinden gönlünün bir an bile uzak kalmadığını söylerken, daha fazla puan getirecek kelimeleri kullanarak lirizmi biraz daha artırabilirdi.

Bir gazâl-ı vahşî istersen gönül gel âşık ol

Aşk vâdisinde hiç sayd u şikâr eksik değil

Burada gönlüne seslenen şâir, eğer vahşi bir ceylan avlamak istersen gel âşık ol; burası aşk vadisidir, orada av ve avlanma hiç eksik olmaz, diyor. Âşığın gönlü aşk vadisidir, bu vadede her zaman âşık ve ma'şûk bulunmaktadır.

Beyitte 41 akıcı ünlü ve ünsüz, 1 tonlu sızıcı ünsüz, 2 v akıcı ünsüzü, 9 tonlu patlayıcı ünsüz, 11 tonsuz sızıcı ünsüz, 7 tonsuz patlayıcı ünsüz vardır. 52.3 Genel ortalama puan alan beyitte şâir, sevgiliyi vahşi bir ceylana benzetiyor ve av olarak görüyor. Âşığı ise avcı olarak görüyor. Bu duygular, şâirin aşka bakış açısını gösteriyor. Fuzûlî ve Necâtî Bey'deki gibi coşan, yaşadığı aşkla sarhoş olan bir âşık görmüyoruz. Bu sebeple beytin, bu puanı alması doğaldır. Fakat görülüyor ki, diğer iki şâire göre Cinânî, aşkı anlatmada coşkulu değildir ve buna paralel olarak da şiirinde lirizm azdır.

Sanat olsa hûblar sevmek bana dâim nola

Kârdân-ı dehr olan üstâdâ kâr eksik değil

Âşık, güzeller sevmenin sanat olduğunu, kendisinin dâima bu sanatla uğraştığını söylüyor. Buradaki âşık, güzeller sevmeyi kazanç olarak görmektedir. Güzeller sevmeyi kâr, kazanç olarak gören âşık, maddeci bir yaklaşım sergilemektedir. Son beyitte de her gün dört, beş güzel neyine yetmiyor ifadesi bu maddeci yaklaşımı göstermektedir. Fuzûlî ve Necâfî Bey'in aşkına manevî duygular hâkimdir. Fuzûlî ve Necâfî Bey'in aşkı algılayış tarzı ile Cinânî arasındaki fark, burada açıkça görülmektedir.

Burada 44 akıcı ünlü ve ünsüz, 1 v akıcı ünsüzü, 8 tonlu patlayıcı ünsüz, 7 tonsuz sızıcı ünsüz, 7 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanılmıştır. Yine kârdân-ı dehr tamlamasındaki, 58.3 puan alan *dehr* kelimesi yerine, aynı manaya gelen *devr* kelimesini kullanılsaydı kelime, 83.3 puan alacak ve vezne uyacaktı. Şâir, 28.3 puan alan *üstâda* kelimesi yerine, 73.3 puan alan *erbâba* kelimesini tercih etse, vezne uyacak ve beytin ses değerleri bakımından aldığı puan yine artacaktı. Burada devrin, zamanın becerikli üstadına kârın, kazancın güzeller sevmek olduğunu söyleyen şâirin diğer iki şâire göre, aşkı algılayış şekli farklıdır. 62.3 ortalama puan alan beyitte şâir, kendisine güzeller sevmenin daima sanat olduğunu, bu hâliyle zamanın becerikli üstadı olarak kazançta olduğunu söylüyor. Bu söylemle aşka bakış açısını yansıtan şâirin aldığı puan, bu çerçeveden bakılırsa sağlıklıdır. Fakat şâir, kelime tercihlerinde yukarıda işaret ettiğimiz gibi daha dikkatli davranarak, daha fazla puan alabilirdi. Cinânî'nin akıcı ünsüzleri az kullanması, beyitlerinin ve şiirinin puanını azaltmıştır.

*Teng-dest oldunsa birkaç gün Cinânî olma zâr**Gam değil her rûz çün penc ü çehâr eksik değil*

Burada şâir, kendisine sesleniyor ve elin birkaç günlüğüne güzeller bakımından daraldıysa üzülmeye, bunda ne var, her gün dört beş güzel neyine yetmiyor, diyor. Bir önceki beyte paralel olarak burada yine şâir, aşka maddeci tavrıyla yaklaşmaktadır.

Şâir burada, 44 akıcı ünlü ve ünsüz, 2 tonlu sızıcı ünsüz, 12 tonlu patlayıcı ünsüz, 5 tonsuz sızıcı ünsüz, 9 tonsuz patlayıcı ünsüz kullanmıştır. 42.6 puanlık *teng-dest* ve 68.8 puanlık *oldunsa* kelimeleri yerine, 39 puanlık *pulsuz*, 57 puanlık *kaldunsa* kelimelerini kullanabilirdi, fakat kelimeler arasında pek puan farkının olmadığı ve kelimelerin her iki söyleniş şekliyle de vezne uyduğu gözden kaçmamalıdır. 65.9 ortalama puan alan beyitte şâir, yine aşka diğer iki şâirden farklı bakıyor. Bu bakış açısı ile duygularının ifadesinde coşkulu olmayan şâirin aldığı puan sağlıklıdır. Fakat lirizm yönünden baktığımızda, bu olumlu değildir.

SONUÇ

Türkçe eğitimi bölümünde okuyan öğrencilerle yapılan fonetik-semantik ilişkili şiir inceleme yöntemi ile yapılan şiir öğretimi sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Şâirlerin lirizm duygusu veren şiirlerinde, işledikleri konulara uygun olarak, akıcı sesleri fazlaca kullanmaları; onların, dile ve edebiyata hâkimiyetlerini göstermektedir. Lirik şiirlerde kelimelerin puan değerleri 100'e doğru yaklaşır. Fuzûlî ve Necâtî Bey'in tablo-2 ve tablo-3'te aldıkları puanlara bakıldığında 70.72 ve 72.09 ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Tablo-4'te görüleceği üzere, Cinânî ise 59.53 ortalama puanla, dönemindeki ve günümüzdeki şiir anlayışına göre, Fuzûlî ve Necâtî Bey'den lirizm yönüyle daha geride kalmıştır. Cinânî kelime tercihlerinde pek isabetli değildir. Cinânî'nin şiirinin aldığı puan, diğer iki şâire göre bir hayli azdır.

Burada klâsik şiir örneklerinden fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde üç şiir incelenmiştir. Şiirlerde seçilen kelimelerin, hem klâsik şiir geleneği doğrultusunda vezne uyması hem de anlam yönüyle şiirle örtüşmesi önemlidir. Yaptığımız inceleme sonucunda, özellikle Fuzûlî ve Necâtî Bey'in bu iki unsura dikkat ettikleri görülmektedir. Fuzûlî ve Necâtî Bey'in şiirlerinde, kelimelerin yakın ya da eş anlamlılarını yerleştirdiğimizde, genellikle şâirin kelimesinden daha az puan aldığı görüldü. Fakat Cinânî'de bizim yerleştirdiğimiz yakın ya da eş anlamlı kelimeler, genellikle daha fazla puan aldı. Bu da tablolardaki genel ortalama puanları doğruladı.

Şâirlerin lirik şiiri oluşturma tarzları, kelime tercihlerinde isabetli davrandıklarına işaret etmektedir. Fuzûlî ve Necâtî Bey'in kelimelerdeki ses değerlerini algılayıp, onlara göre kelime seçmeleri, dil bilinçleri sayesinde olmuştur. Bu doğrultuda söz konusu iki şâirin, kelime ve kelime birliklerinin iç dünyasını anlayan, bu birliklerin psikolojik yapılarındaki duygu örgülerini çözebilen kişiler olduğunu söyleyebiliriz.

Fuzûlî ve Necâtî Bey periyodik ünsüzleri fazla kullanırken, buna karşılık Cinânî'nin aperiodyk ünsüzleri fazla kullandığı görülmüştür. Periyodik ünsüzlerin fazlaca bulunduğu kelimeleri kullanan şâirlerin, lirizmi yansıması doğal ve sağlıklı bir sonuçtur.

Fuzûlî ve Necâtî Bey'in aşkına manevî duygular hâkimdir. Cinânî'de ise maddeci bir tutum vardır. Aşkın manevî yönünün anlatıldığı şiirlerde, duygular daha yoğun yaşandığı için lirizm daha fazladır. Bu doğrultuda, Fuzûlî ve Necâtî Bey'in aşkı algılayış tarzı ile Cinânî arasındaki fark, şiirlerin aldığı puanlara da yansımıştır.

Fuzûlî ve Necâtî Bey'in şiirlerinde kulağa hoş gelen bir ses dünyasıyla ses birliktelikleriyle uyum içinde olan bir duygu dünyası vardır ve bu iki dünya birbiriyle ahenk içindedir. Bu iki şâirin doğru ses-anlam ilişkisi kurabildikleri görülmektedir. Zaten bu iki şâirin dönemlerinde ve günümüzde şöhretlerinin devam etmesi bu ilişkinin sağlam olmasından kaynaklanmaktadır.

ÖNERİLER

Derslerde sağlıklı şiir öğretimi yapmak için, şiirlerde geçen kelimeleri anlamına ve ses değerlerine göre, doğru seslendirmek gerekir. Seslendirmenin doğru yapılabilmesi için, şiirlerdeki kelime ve kelime gruplarının yansıttığı duygu ve düşünce dünyası, bu tür çalışmalarla doğru bir yere oturtulmalıdır. Muğla Üniversitesi'nde yapılan bu çalışmalarla, ses-anlam ilişkisini doğru kavrayan

Türkçe eğitimi bölümü öğrencileri, şiirleri duygu dünyasına göre sağlıklı okuyabilmektedirler. Yapılan öğretimde tam öğrenme modeli örnek alınmış ve yapılan uygulamalı öğretim sonucunda, öğrencilerin hepsinin, şiirleri duygusuna uygun ses-anlam ilişkisi çerçevesinde okudukları görülmüştür. Bu sebeple, Türkçe ve Türk dili edebiyatı derslerinde yapılacak şiir tahlillerinde, mutlaka fonetikten yararlanılmalıdır.

Öğretmenlerin öğrencilere, kelimelerin anlamları ile ses değerleri arasındaki ilişkiyi kavratmaları ve şiirin duygu dünyasını sağlıklı yansıtacak şekilde, sesli okuma yaptırılmaları gerekir. Şiirleri okutmadan, şiirdeki dünyayı algılatmadan yapılan tahliller, öğrencilerin şiirleri, özellikle de klâsik şiirleri benimsemelerini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, şiir öğretimi yapılırken; şiirler, bütün öğrenciler tarafından sesli okunmalı ve öğrencilerin, bu duygu-düşünce dünyasında yaşamaları sağlanmalıdır. Ayrıca öğrencilerin, tahlil çalışmalarını severek yapabilmeleri için ses değerleri hesaplanmış, lirik özellikli şiirlerle karşılaştırılmaları iyi olacaktır.

Şiirlerin lirizminin dinleyiciye hissettirilmesinde, duraklar son derece önemlidir. Şiirlerde fonetik-semantik ilişkisini kavrayan öğrenciler, şiirleri ses-anlam ilişkisine uygun, kelime ve kelime birliklerinin duygu ve düşünce yüklerine uygun olarak, doğru tonlamalarla ritmik duraklar yaparak, seslendirebilmektedirler.

Şiir öğretimi yaparken, kelimelerin ses değerlerini, psikolojik yapıya uygun olarak yansıtmak, sağlıklı olarak bunu gerçekleştirmek, öğrencilerin şiirlerin dünyasını algılayabilmelerini kolaylaştıracaktır. Öğrenciler şiirlerdeki ses-anlam ilişkilerini sağlıklı bir şekilde algılayarlarsa; onları, duygu dünyalarına uygun şekilde çözümlenip yorumlayabileceklerdir.

Şiir öğretimini gerçekleştirirken, okumayı şâirlerin kelime seçimlerindeki hassasiyetleri doğrultusunda yaparak, kelimelerin ve kelime gruplarının anlamını kavratmak ve şiirlerin duygusunu sağlıklı yansıtabilmek lazımdır. Fonetik-semantik ilişkili bu tür çalışmalardan sonra öğrenciler, şiirlerdeki kelime ve kelime birliklerini tespit edip, ahenge ve anlama göre okuyabileceklerdir.

Öğrencilere estetik duyguların kazandırılmasında şiirler önemli role sahiptir. Türkçe eğitiminin amaçlarından biri olan öğrencilere estetik duyguların kazandırılması, bu tür uygulamalı çalışmalarla mümkün olmaktadır. Sonuç olarak; fonetik-semantik ilişkili bu öğretim yöntemi ile yetişen öğrenciler, ses değerlerinin şiirlerin ses ve anlamına yapmış olduğu katkıları kavrayacak, böylece şiirleri sağlıklı seslendirebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Coşkun, M. V. (2000). Türkiye Türkçesinde Vurgu, Ton, Ezgi. *Türk Dili*, 584, 225-234.
- Coşkun, M. V. & Açık Önkaş, N. (2006). **Fonetik Laboratuvarı Destekli Edebiyat Eğitimi**. 6th International Educational Technology Conference. Eastern Mediterranean University. I, 374-379.
- Coşkun, M. V., Açık Önkaş, N. & Çetin, D. (2005). Prosodik Unsurların Şiir Okuma Yoluyla Beceri Olarak Kazandırılmasında Bilgisayarlı Öğretim. **V. International Educational Technologies Conference**. Sakarya University, II, 712-717.
- Coşkun, M. V. (2008). **Türkçenin Ses Bilgisi**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Eliot, T. S. (1983). **Edebiyat Üzerine Düşünceler**. Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Paradigma Yayınları.
- Flakowski-Jankovic, M. (1993). **Klangstrukturen und inhaltliche Aussage in lyrischer Dichtung- Untersuchungen zur Phonostilistik-Theoretische Grundlagen und praktische Analyse**, Frankfurt am Main.
- Karadağ, M. (1988). **Diksiyon Bilgileri ve Konuşma Sanatı**. Uludağ Üniv. Balıkesir: NEF Yayınları.
- Kavcar, C., Oğuzkan F. & Aksoy, Ö. (2007). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kavcar, C., Oğuzkan F. & Sever, S. (1995). **Türkçe Öğretimi**. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kortantamer, T. (1993). Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Bazı Düşünceler. **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**. Ankara: Akçağ Yayınları, 273-336.
- Kurnaz, C. (2004). **Eski Türk Edebiyatı**. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Özdemir, E. (1995). **Eleştirel Okuma**. Ankara: Ümit Yayınları.